การสร้างสรรค์ลายผ้าย้อมครามด้วยเทคนิคเขียนเทียน

วันที่รับบทความ 04/12/2566
วันที่แก้ไขบทความ 26/02/2567
วันที่ตอบรับบทความ 01/05/2567

อำนาจ สุนาพรม[1,*] นะกะวี ด่านลาพล[1]
แสนสุรีย์ เชื้อวังคำ[1]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบท ภูมิปัญญาการผลิตผ้ามัดหมี่ การสร้างลวดลายหมี่ด้วยเทคนิคการเขียนด้วยเทียน และประเมินความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ เป็นงานวิจัยประเภทวิจัยและพัฒนา การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก พัฒนาต้นแบบ ทดลองและปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย ปราชญ์ภูมิปัญญา ผู้ผลิตผ้าย้อมครามบ้านนาขามและบ้านหนองครอง ต.เชิงชุม อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร ผลการวิจัยพบว่า ส่วนใหญ่เป็นชนเผ่าผู้ไทมีวัฒนธรรมการทอผ้ามัดหมี่ลวดลายแบบดั้งเดิม มีความพยายามพัฒนาลวดลายผ้าให้ตอบสนองความต้องการของตลาดมากขึ้น ลวดลายผ้าทอที่ได้จากเทคนิคการเขียนเทียน มีความโค้งมน สามารถสร้างลวดลายผ้าได้หลากหลายรูปแบบ ทั้งที่เป็นลวดลายเรขาคณิตและลวดลายอิสระ ใช้ความร้อนต้มละลายเขียนบนเส้นฝ้ายแทนการมัดด้วยเชือกฟาง ใช้เทียนซ้ำได้หลายครั้ง ช่วยลดขยะ และลดเวลาในการมัดหมี่จากเดิมใช้เวลา 2 วัน เหลือ 20 - 30 นาที ผ้าที่ได้จากเทคนิคนี้จะมีลวดลายที่แปลกใหม่สามารถแปรรูปผลิตภัณฑ์ได้หลากหลาย การศึกษาความพึงพอใจจากผู้บริโภคที่มีต่อผ้ามัดหมี่ย้อมครามด้วยเทคนิคเขียนเทียน จำนวน 300 คน พบว่า ผู้บริโภคมีความพึงพอใจต่อลวดลายผ้าเขียนเทียนย้อมครามแบบที่ 3 ลวดลายอิสระมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 58.34

คำสำคัญ: มัดหมี่ ย้อมคราม เขียนเทียน

[1,*] สาขาวิชาศิลปกรรม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
e-mail: hoob_taam@hotmail.com

[1] สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

[1] สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

Creating Patterns of Indigo-Dyed Fabrics by Using the Candle Drawing Technique

Received	04/12/2023
Revised	26/02/2024
Accepted	01/05/2024

Umnart Sunaprom[1,*] Nakawee Danlaphol[1]
Saensuree Chuewungkham[1]

Abstract

The purposes of this research were to study the context related to the wisdom of producing Mudmee fabric and creating Mudmee patterns using the candle drawing technique and to evaluate the satisfaction with the products. This was a research and development project involving in-depth interviews, prototype development, and collaborative experiments. Target groups included indigenous knowledge holders and traditional Mudmee fabric producers in Ban Nakham and Ban Nong Krong villages, Choeng Chum sub-district, Phanna Nikhom district, Sakon Nakhon Province. The research findings indicated that the majority were Thai ethnic groups with a traditional culture of weaving Mudmee patterns. There was an attempt to develop fabric patterns to meet market demand. Patterns created with the use of the candle drawing technique had fluid curves and could create a variety of patterns, both geometric and free-form. The technique involved boiling to melt the candle onto the thread instead of tying with rice straw. The candle could be reused multiple times, reducing waste and significantly reducing the time to tie Mudmee, from two days to 20 - 30 minutes. Fabrics produced with this technique had unique patterns and could be transformed into various products. A satisfaction study involving 300 consumers of Mudmee fabric dyed with the candle drawing technique found that consumers were most satisfied with the free-form pattern, accounting for 58.34 percent.

Keywords: Mudmee; Indigo dye; Candle drawing

[1,*] Visual Arts Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Sakon Nakhon Rajabhat University
e-mail: hoob_taam@hotmail.com

[1] Food Science and Technology Program, Faculty of Agricultural Technology, Sakon Nakhon Rajabhat University

[1] Research and Development Institute, Sakon Nakhon Rajabhat University

บทนำ

ผ้าย้อมครามถือว่าเป็นผลิตภัณฑ์เด่นของจังหวัดสกลนคร และเป็นจังหวัดที่มีการผลิตผ้าย้อมครามที่ยังรักษาคงความเป็นวิถีวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมมากที่สุดของประเทศไทย มีการจัดตั้งกลุ่มในรูปแบบต่าง ๆ กระจายทั้ง 18 อำเภอ เป็นจังหวัดที่ได้ขึ้นทะเบียนและรับรองมาตรฐานสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ “ผ้าย้อมครามธรรมชาติสกลนคร” และได้รับการรับรองจากสภาหัตถศิลป์โลก (World Crafts Council) ให้จังหวัดสกลนครเป็น “นครหัตถกรรมแห่งสีครามธรรมชาติโลก” (World craft city for natural indigo) เมื่อปี พ.ศ. 2561 เป็นเมืองหนึ่งเดียวในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิค ซึ่งถือเป็นสิ่งยืนยันถึงความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ทางวิถีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่าและงดงาม

ผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมคราม 1 ใน 5 ผลิตภัณฑ์ OTOP หลักที่สร้างรายได้ให้กับจังหวัดสกลนคร โดยในปี พ.ศ. 2563 มีมูลค่าการจำหน่ายผลิตภัณฑ์คราม 613,034,902 บาท จากมูลค่ารวมผลิตภัณฑ์ OTOP 3,642,324,559 บาท (สำนักงานจังหวัดสกลนคร, 2566, น. 26) ด้วยความเป็นวิถีวัฒนธรรมการทำผ้าย้อมครามที่มีการสืบทอดกันมาช้านาน การถ่ายทอดหรือบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ จึงปรากฏผ่านลวดลายบนผืนผ้า การมัดหมี่เป็นความชำนาญเฉพาะตัวของช่าง ซึ่งมีความยากสำหรับการเรียนรู้ของคนสมัยใหม่ จากการศึกษาและสำรวจข้อมูลด้านผลิตภัณฑ์จากผ้าย้อมครามในพื้นที่จังหวัดสกลนคร พบว่า ผลิตภัณฑ์หลัก ๆ ประกอบด้วย ผ้าพันคอ ผ้าคลุมไหล่ ผ้าผืน ส่วนใหญ่เป็นการมัดหมี่เพื่อสร้างลวดลายด้วยภูมิปัญญาดั้งเดิมโดยใช้เชือกฟางฉีดเป็นเส้นยาวประมาณ 10 - 15 เซนติเมตร มัดหรือพันโอบกลุ่มฝ้ายให้แน่นไปตามแนวนอนของหลักหมี่จนครบหรือตามความพึงพอใจของช่างมัดหมี่ เมื่อนำไปย้อมแล้วแกะเชือกฟางออกจะปรากฏลวดลายจึงนำไปทอบนกี่ตัดกับเส้นยืนเกิดเป็นผืนผ้าขึ้น (ประนอม เคียนทอง, 2551, บทคัดย่อ) ด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงรวมทั้งการไหลของวัฒนธรรมต่าง ๆ ชุมชนจำเป็นต้องมีการปรับตัว จากการลงพื้นที่ดำเนินงานในหลายพื้นที่ก็ได้รับทราบถึงปัญหาและข้อจำกัดของการมัดหมี่ เช่น มัดได้เฉพาะลวดลายเรขาคณิต มัดให้เกิดความโค้งไม่ได้ ใช้เวลานาน สิ้นเปลืองเชือกฟางเมื่อย้อมแล้วต้องตัดทิ้ง เป็นต้น ซึ่งเป็นข้อจำกัดที่เป็นปัญหามาช้านาน (สรัญญา ภักดีสุวรรณ, 2552, บทคัดย่อ) ทำให้ตลาดผ้ามัดหมี่แบบดั้งเดิมค่อนข้างแคบ ตอบสนองความต้องการเฉพาะกลุ่มผู้บริโภคในพื้นที่เท่านั้น

จากข้อมูลและสถานการณ์ดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงได้คิดพัฒนานวัตกรรมมัดหมี่ย้อมครามด้วยเทคนิคเขียนเทียน ที่สามารถแก้ปัญหาความยุ่งยากในการทำงานของช่างมัดหมี่ สามารถสร้างสรรค์ลวดลายผ้าได้หลากหลาย และลดระยะเวลาในการมัดหมี่ (Sunarya, 2016, p.2) กลุ่มผู้บริโภคสามารถเลือกหรือสร้างสรรค์ลวดลายได้ด้วยตนเอง ก่อให้เกิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าด้วยรูปแบบใหม่ ๆ และสร้างรายได้ให้กับชุมชนสังคมของจังหวัดสกลนครได้มากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบท ภูมิปัญญาการผลิตผ้ามัดหมี่ย้อมครามแบบดั้งเดิม
2. เพื่อพัฒนาลวดลายผ้าย้อมครามด้วยเทคนิคเขียนเทียน
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจจากบริโภคที่มีต่อผ้ามัดหมี่ย้อมครามด้วยเทคนิคเขียนเทียน

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการศึกษาการสร้างสรรค์ลายผ้าย้อมครามด้วยเทคนิคเขียนเทียน โดยรวบรวมข้อมูลจากตัวแทนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน 2 กลุ่ม ในพื้นที่ ต.เชิงชุม อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร จำนวน 20 คน ผู้เชี่ยวชาญด้านงานออกแบบแฟชั่นเสื้อผ้า และกลุ่มผู้บริโภคที่เคยซื้อและใช้ผลิตภัณฑ์ผ้ามัดหมี่ย้อมคราม เป็นงานวิจัยประเภทการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) มีขั้นตอนประกอบด้วย การศึกษาเก็บข้อมูล สำรวจสภาพปัญหาความต้องการ ใช้การสนทนากลุ่ม ผู้เชี่ยวชาญร่วมออกแบบพัฒนารูปแบบนวัตกรรมทดลองปฏิบัติการพัฒนาและประเมินตรวจสอบความพึงพอใจ โดยกำหนดการวิจัยออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาบริบท ภูมิปัญญาการผลิตผ้ามัดหมี่ย้อมครามแบบดั้งเดิม

1) สำรวจเทคนิคการมัดหมี่ในท้องถิ่น ภาพรวมองค์ความรู้การมัดหมี่ย้อมครามในปัจจุบัน

2) เครื่องมือที่ใช้ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต

ระยะที่ 2 การพัฒนาสร้างลายผ้าย้อมครามด้วยเทคนิคเขียนเทียน

1) สร้างหลักหมี่ โดยใช้เส้นใยจากฝ้ายพันเข้ากับหลักหมี่ดเป็นกลุ่ม ๆ ซึ่งจะต้องมีความสัมพันธ์กับขนาดหน้ากว้างของผ้าที่จะทอ (เส้นยืน)

2) ออกแบบและสร้างลวดลายผ้าด้วยการกั้นสีโดยใช้เทียนที่ต้มด้วยความร้อนให้ละลาย แล้วเขียนลวดลายลงบนหัวหมี่ตามต้องการ ปล่อยให้เย็นเทียนจะแข็งตัว นำไปย้อมด้วยครามธรรมชาติ เพื่อให้ได้สีตามต้องการ และทอเป็นผืนด้วยกี่ทอผ้า

3) การแปรรูปผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามเขียนเทียน โดยการพัฒนาเทคนิคการสร้างสรรค์แปรรูปผลิตภัณฑ์

ระยะที่ 3 ประเมินความพึงพอใจ โดยการใช้แบบสอบถามความพึงพอใจจากผู้บริโภคที่เคยซื้อและใช้ผลิตภัณฑ์ผ้ามัดหมี่ย้อมคราม

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีประชากรทั้งหมด 3 กลุ่ม มีดังนี้

1.1 ช่างทอผ้าที่มีประสบการณ์ด้านการทำผ้ามัดหมี่ กลุ่มตัวอย่างคือ ประธานหรือตัวแทนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าย้อมครามบ้านนาขาม และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนครองวิถี ต.เชิงชุม อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยการสุ่มแบบเจาะจง จำนวน 20 คน

1.2 ผู้เชี่ยวชาญด้านงานออกแบบแฟชั่น กลุ่มตัวอย่างคือ นักออกแบบ ช่างตัดเย็บที่มีประสบการณ์การทำงานด้านการออกแบบแฟชั่นในจังหวัดสกลนคร คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยการสุ่มแบบเจาะจง จำนวน 10 คน

1.3 ผู้บริโภค กลุ่มตัวอย่างคือ ลูกค้าที่เข้ามาอุดหนุนสินค้าผลิตภัณฑ์ผ้ามัดหมี่ย้อมครามภายในบริเวณถนนผ้าคราม หน้าวัดพระธาตุเชิงวรวิหาร ต.ธาตุเชิงชุม อ.เมือง จ.สกลนคร คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยการสุ่มแบบเจาะจง จำนวน 300 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

งานวิจัยนี้ ใช้เครื่องมือในการวิจัยแยกตามระยะการดำเนินงานวิจัย 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาบริบท ภูมิปัญญาการผลิตผ้ามัดหมี่ย้อมครามแบบดั้งเดิม ใช้การสนทนากลุ่ม แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกตในการศึกษา บริบทภูมิปัญญาการผลิตผ้ามัดหมี่

ระยะที่ 2 การพัฒนาลวดลายผ้าย้อมครามด้วยเทคนิคเขียนเทียน โดยให้ชุมชนร่วมออกแบบลวดลาย และให้ผู้เชี่ยวชาญด้านงานออกแบบแฟชั่นให้ข้อเสนอแนะ พัฒนาทักษะการใช้เครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ในการออกแบบ ปฏิบัติการสร้างลวดลายผ้าด้วยเทคนิคการเขียนด้วยเทียนร่วมกับชุมชน

ระยะที่ 3 ประเมินความพึงพอใจ โดยการใช้แบบสอบถามความพึงพอใจจากผู้บริโภคที่เคยซื้อและใช้ผลิตภัณฑ์ผ้ามัดหมี่ย้อมคราม โดยแบ่งเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย 1) ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม และ 2) ความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากลวดลายที่ได้จากการเขียนด้วยเทียน ตรวจสอบความเที่ยงตรง (Content Validity) จำนวน 3 ท่าน เพื่อหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับคุณลักษณะตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย (Index of Item-Objective Congruence: IOC) ได้ค่าเท่ากับ 0.89 (Cronbach, 1970, p. 161)

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามระยะการวิจัย ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาบริบท ภูมิปัญญาการผลิตผ้ามัดหมี่ย้อมครามแบบดั้งเดิม การสนทนากลุ่มเก็บรวบรวมข้อมูลในวันเสาร์ที่ 14 มกราคม 2566 เวลา 09.00 - 12.00 น. ณ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าย้อมครามบ้านนาขาม ต.เชิงชุม อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร

ระยะที่ 2 การพัฒนาลวดลายผ้าย้อมครามด้วยเทคนิคเขียนเทียน เป็นการปฏิบัติการพัฒนา ตลอดช่วงเดือนเมษายนถึงเดือนมิถุนายน 2566 ณ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าย้อมครามบ้านนาขาม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนครองวิถี ต.เชิงชุม อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร และศูนย์ความเป็นเลิศด้านคราม สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ระยะที่ 3 ประเมินความพึงพอใจ โดยการใช้แบบสอบถามความพึงพอใจจากผู้บริโภคที่เคยซื้อและใช้ผลิตภัณฑ์ผ้ามัดหมี่ย้อมคราม ดำเนินการตลอดระยะเวลาเดือนกรกฎาคมถึงเดือนสิงหาคม 2566

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มและการปฏิบัติการพัฒนา จะนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เปรียบเทียบ และเขียนพรรณนาเชิงเหตุผล โดยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Methodological Triangulation) ของ Denizen ส่วนข้อมูลจากแบบสอบถามจะถูกประมวลผลโดยใช้โปรแกรมสถิติสำเร็จรูป เพื่อทำการหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และค่าร้อยละ (%)

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

1. การศึกษาบริบท ภูมิปัญญาการผลิตผ้ามัดหมี่ย้อมครามแบบดั้งเดิม

จากการลงพื้นที่สนทนากลุ่มเพื่อศึกษาข้อมูลจากกลุ่มผู้ผลิตผ้าย้อมครามในพื้นที่บ้านนาขาม และบ้านหนองครอง ต.เชิงซุม อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร พบว่า มีความโดดเด่นหลายประการ เช่น ผู้คนส่วนใหญ่เป็นชนเผ่าผู้ไท ที่ยังคงรักษาวัฒนธรรมประเพณีของตนอย่างเองจริงจัง วัฒนธรรมการรวมกลุ่มกันทอผ้ามัดหมี่ย้อมคราม ซึ่งส่งผลต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ผ้าฝ้ายมัดหมี่ของชาวบ้านนาขามและบ้านหนองครอง เนื้อผ้าละเอียด สีน้ำเงินเข้มสดใส หากมีลวดลายจะเป็นลวดลายที่ชัดเจน สวยงาม ประทับใจแก่ผู้ที่พบเห็นเป็นอย่างยิ่ง ผลิตภัณฑ์ธรรมชาติเหล่านี้ถูกสร้างขึ้นด้วยภูมิปัญญาหลายด้าน ตั้งแต่ฝีมือประณีตของคนเข็นฝ้าย ความชาญฉลาดของคนออกแบบลวดลายหมี่ การย้อมครามธรรมชาติให้ได้สีน้ำเงินเข้ม และสุดท้ายคือความชำนาญของช่างทอผ้า ผ้าครามถูกทำให้เป็นผลิตภัณฑ์และสินค้าที่เปลี่ยนกลุ่มผู้ใช้จากเดิมเป็นชาวบ้านก็กลายเป็นชาวเมืองจากผืนผ้าไม่มีราคากลายเป็นผืนผ้าราคาสูง การผลิตเพื่อการใช้ก็เปลี่ยนมาเป็นการผลิตเพื่อการขาย การใช้ฝ้ายธรรมชาติก็เป็นฝ้ายโรงงาน การผลิตในครัวเรือนก็กลายเป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็กจนถึงขนาดกลาง การผลิตที่ต้องอาศัยระยะเวลาและความประณีตก็เปลี่ยนเป็นการผลิตที่ต้องกำหนดเวลาและเน้นความจำเพาะของลวดลาย จากเดิมที่เคยกำหนดปริมาณการผลิตก็เปลี่ยนเป็นการถูกกำหนดโดยกลไกของตลาดและผู้บริโภคภายนอก สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่ทำให้ผ้าย้อมครามกลายเป็นสินค้าเต็มตัว และทำให้จังหวัดสกลนครเป็นจังหวัดที่มีชื่อเสียงเรื่องผ้าย้อมคราม และทำให้กลุ่มชาวบ้านต่าง ๆ พยายามที่จะผลิตผ้าครามเพื่อความต้องการของตลาด จึงสร้างความแปลกใหม่ให้กับผ้าครามและสอดคล้องกับความต้องการของตลาดผู้บริโภค โดยเฉพาะการสร้างลวดลายด้วยการมัดหมี่ที่มีความแปลกใหม่หรือทันสมัย

การมัดหมี่ เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ ก่อนนำผ้าฝ้ายมามัดหมี่ ช่างทอต้องเตรียมเส้นฝ้ายเรียกว่า “การฆ่าฝ้าย” จากนั้นนำไปค้นหมี่ โดยนำไปวนรอบหลักค้น ซึ่งขนาดความกว้างสัมพันธ์กับความกว้างของฟืมที่จะใช้ทอผ้า จำนวนรอบที่พันสัมพันธ์กับลายหมี่ที่ต้องการมัดลายหมี่ นับจำนวนเส้นฝ้ายให้เป็นหมวดหมู่มัดไว้ด้วยสายแนน แต่ละหมู่เรียกว่า “ลูกหมี่หรือลำหมี่”

ซึ่งจะมีเส้นฝ้ายสัมพันธ์กับลายหมี่ และจำนวนฝืนผ้าที่ต้องการ ลวดลายหมี่มีหลากหลายคิดค้นขึ้นตั้งแต่บรรพบุรุษและถ่ายทอดกันมา คนมัดหมี่ในสมัยปัจจุบันล้วนแต่เลียนแบบมาจากของเดิม ซึ่งไม่ปรากฏหลักฐานว่าลายใดใครเป็นคนคิดค้น และคิดค้นเมื่อใด อาจมีการคิดค้นลายหมี่ใหม่ ๆ แต่ไม่มีใครแสดงความเป็นเจ้าของ ลายหมี่ที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น พรหมมา นาคขอ สร้อยดอกหมาก น้ำไหล ต้นสนเล็ก หมี่โบราณ นาค สะเก็ดธรรม เป็นต้น เมื่อค้นหมี่เรียบร้อยแล้วจึงเริ่มมัดลายโดยใช้เชือกฟางที่มีคุณสมบัติกันน้ำได้ มัดลูกหมี่เป็นข้อ ๆ ตามลายที่ต้องการซึ่งอาจเริ่มจากมุมใดมุมหนึ่งขึ้นกับความชำนาญของผู้มัด เมื่อมัดหมี่เสร็จเรียบร้อยแล้วเอาเชือกร้อยหัวหมี่ไว้จึงถอดออกจากหลักหมี่ แช่ฝ้ายมัดหมี่ในน้ำให้เปียกและบิดให้หมาด นำไปย้อมสีคราม ความเข้มของฝ้ายขึ้นอยู่กับจำนวนครั้งของการย้อม ล้างให้สะอาดแล้วนำมาแก้เชือกฟางที่มัดหมี่ออก คล้องใส่ตีนกงจัดเส้นฝ้ายให้เป็นระเบียบ ย้ายเส้นฝ้ายออกจากกงพันเส้นฝ้ายเข้าหลอดเล็ก ๆ เสียบใส่กระสวยทอผ้า นำไปทอกับเส้นยืนบนกี่ทอผ้าที่ได้เตรียมไว้ ความน่าสนใจของกระบวนการนี้คือ ทุกขั้นตอนล้วนทำด้วยความเพียรพยายาม ใช้เวลาและประณีต

2. การพัฒนาลวดลายผ้าย้อมครามด้วยเทคนิคเขียนเทียน

การศึกษาบริบท ภูมิปัญญาการผลิตผ้ามัดหมี่ย้อมครามแบบดั้งเดิมในพื้นที่เป้าหมายได้เล็งเห็นปัญหาคือ ใช้เวลานาน 2-3 วัน มัดได้เฉพาะรูปทรงเรขาคณิตเท่านั้น มัดลวดลายอิสระค่อนข้างยาก จากปัญหาและข้อจำกัดดังกล่าวคณะผู้วิจัยจึงได้ศึกษาวิจัยเทคนิคการมัดหมี่ด้วยการเขียนเทียน โดยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

1) การเตรียมฝ้ายประกอบด้วยเส้นพุ่ง โดยการออกแบบภาพร่างลายผ้า เตรียมเส้นใยสำหรับทอเป็นเส้นพุ่งใช้เส้นใยเรยอน เบอร์ 20 ค้นเป็นลำหมี่จำนวน 25 ลำ เส้นยืนใช้เส้นใยเรยอน เบอร์ 20 หน้ากว้าง 1 เมตร ไม่ย้อมสี

2) การเขียนเทียนบนเส้นพุ่ง ทำได้โดยการใช้เส้นพุ่งขึงให้ตึงเข้ากับอุปกรณ์มัดหมี่ ต้มเทียนให้ละลายโดยต้มในหม้อต้มไฟฟ้า ใช้จันติ้ง (canting) วาดลายตามที่ต้องการลงบนเส้นด้ายที่ขึงไว้ หลังจากเขียนเสร็จเทียนจะแห้งทันที รอให้ขี้ผึ้งเย็นตัวแล้วจึงนำผ้าไปย้อมคราม

3) การย้อมสีเส้นพุ่งด้วยสีครามธรรมชาติ ก่อนย้อมนำเส้นใยแช่น้ำให้เปียกเพื่อให้สามารถซับสีย้อมได้ผลดี แล้วนำเส้นใยขึ้นจากน้ำบิดให้หมาด โดยจะทำการย้อมจำนวน 3 ครั้ง หลังจากแช่เส้นใยในน้ำแล้ว นำขึ้นบิดให้หมาด จุ่มย้อมในน้ำย้อมคราม ใช้มือบีบเส้นใยวนไปมานาน 1 นาที นำขึ้นจากน้ำย้อม บิดน้ำออกนำมาผึ่งกับอากาศ ให้เส้นใยเปลี่ยนเป็นสีคราม ผึ่งนานประมาณ 5 - 10 นาที นำเส้นใยลงย้อมครั้งที่ 2 และครั้งที่ 3 โดยทำเหมือนกันกับการย้อมครั้งแรก หลังจากย้อมเส้นใยเสร็จแล้วผึ่งไว้นาน 30 นาที นำไปล้างในน้ำเพื่อล้างเส้นใยให้สะอาด

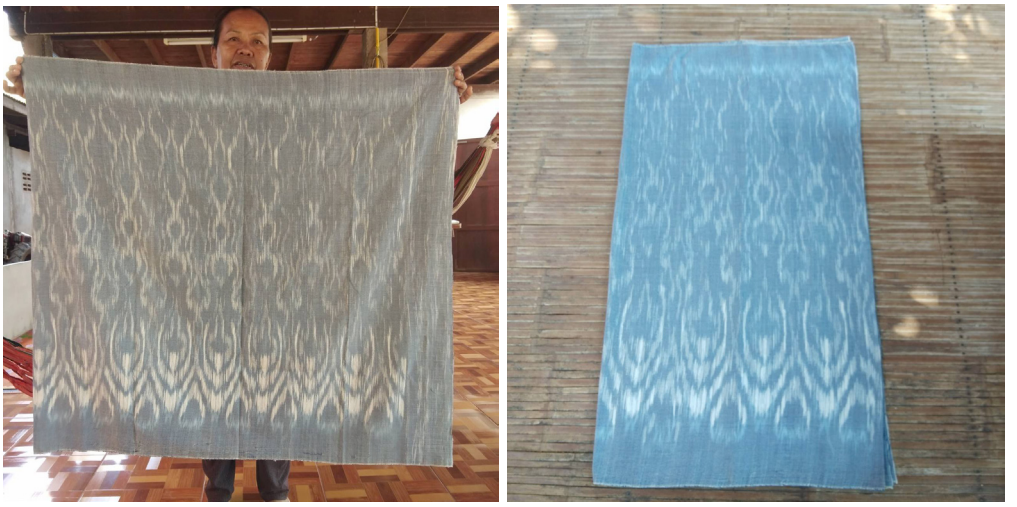
4) ต้มเส้นใยเพื่อแยกเทียนออก โดยการนำฝ้ายที่ย้อมครามและล้างสะอาดแล้วไปต้มน้ำเดือดประมาณ 5 นาที แล้วนำไปจุ่มในน้ำเย็นที่เตรียมไว้ทันที ทำซ้ำอีก 2-3 ครั้ง เทียนละลายออกจากเส้นใยจนหมดแล้ว ล้างเส้นใยในน้ำเปล่าอีก 2 น้ำ หรือสังเกตดูน้ำล้างจนกว่าน้ำล้างผ้าจะใส นำเส้นใยผึ่งในร่มให้แห้ง

5) ปั่นเส้นใยเข้ากับหลอดเพื่อเตรียมการทอ โดยใช้เทคนิคการทอแบบสองตะกอด้วยเส้นยืนสีขาว

ภาพที่ 1 ลวดลายที่ได้จากการเขียนด้วยเทียน
ที่มา : (อำนาจ สุนาพรม, นะกะวี ด่านลาพล, และแสนสุรีย์ เชื้อวังคำ, 2566)

ลวดลายของลำหมี่ที่ได้จากเทคนิคการเขียนด้วยเทียน จะมีรูปทรงที่มีลักษณะไม่เป็นทรงเรขาคณิตเหมือนกับเทคนิคการมัดหมี่ด้วยเชือกฟางแบบเดิม ทำให้มีความสะดวกในการสร้างสรรค์ลวดลาย โค้งงอได้ ใช้เวลาในการสร้างสรรค์ลวดลายในระยะเวลาที่สั้นและรวดเร็ว

ภาพที่ 2 ผ้าที่ทอเป็นผืนสร้างสรรค์ลวดลายด้วยเทคนิคเขียนด้วยเทียน
ที่มา : (อำนาจ สุนาพรม, นะกะวี ด่านลาพล, และแสนสุรีย์ เชื้อวังคำ, 2566)

ลวดลายเรขาคณิต

ลวดลายแบบผสม

ลวดลายอิสระ

ภาพที่ 3 ลวดลายผ้าย้อมครามที่ได้จากเทคนิคเขียนด้วยเทียน
ที่มา : (อำนาจ สุนาพรม, นะกะวี ด่านลาพล, และแสนสุรีย์ เชื้อวังคำ, 2566)

8) การออกแบบและแปรรูปผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามเขียนเทียน โดยใช้เทคนิคการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามสู่ผลิตภัณฑ์ประเภทแฟชั่น

ภาพที่ 4 การออกแบบและแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้าเขียนเทียนย้อมคราม
ที่มา : (อำนาจ สุนาพรม, นะกะวี ด่านลาพล, และแสนสุรีย์ เชื้อวังคำ, 2566)

3. การศึกษาความพึงพอใจจากบริโภคที่มีต่อผ้ามัดหมี่ย้อมครามด้วยเทคนิคเขียนเทียน

จากการใช้แบบสอบถามเพื่อศึกษาความพึงพอใจจากผู้บริโภคที่เคยซื้อและใช้ผลิตภัณฑ์ผ้ามัดหมี่ย้อมคราม โดยการสร้างสรรค์ลวดลาย 3 แบบ ประกอบด้วย แบบที่ 1 ลวดลายเรขาคณิต แบบที่ 2 ลวดลายเรขาคณิตผสมลายอิสระ และแบบที่ 3 ลวดลายอิสระ ผลปรากฏดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลสำรวจความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีต่อแบบลวดลายผ้าเขียนเทียน จำนวน 300 คน

รายการประเมิน	แบบที่ 1 ลวดลายเรขาคณิต			แบบที่ 2 ลวดลายเรขาคณิตผสมลวดลายอิสระ			แบบที่ 3 ลวดลายอิสระ		
	$\bar{X}$	S.D.	%	$\bar{X}$	S.D.	%	$\bar{X}$	S.D.	%
1. เทคนิคการสร้างสรรค์ลายผ้า	4.63	0.46	92.56	4.63	0.59	92.60	4.81	0.34	96.19
2. ความสวยงามของผลิตภัณฑ์	4.55	0.51	91.03	4.68	0.57	93.52	4.83	0.40	96.61
3. ประโยชน์ใช้สอย	4.60	0.54	91.92	4.74	0.50	94.70	4.88	0.31	97.52
ภาพรวม	4.59	0.46	91.84	4.68	0.51	93.61	4.84	0.31	96.78
ความถี่ (f)	52 คน			73 คน			175 คน		

จากตารางที่ 1 จะเห็นได้ว่าแบบที่ 3 ลวดลายอิสระ ผู้บริโภคที่เคยซื้อและใช้ผลิตภัณฑ์ผ้ามัดหมี่ย้อมครามมีความพึงพอใจมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านเทคนิคการสร้างสรรค์ลายผ้ามีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$= 4.81) คิดเป็นร้อยละ 96.19 ด้านความสวยงามของผลิตภัณฑ์มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.83) คิดเป็นร้อยละ 96.61 และด้านประโยชน์ใช้สอยมีความพึงพอใจมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.88) คิดเป็นร้อยละ 97.52

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาการสร้างสรรค์ลายผ้าย้อมครามด้วยเทคนิคเขียนเทียน สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. การสืบทอดภูมิปัญญาการทำผ้ามัดหมี่ของบ้านนาขาม และบ้านหนองครอง ต.เชิงชุม อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร อย่างเหนียวแน่น เนื่องจากชุมชนดังกล่าวเป็นชนเผ่าผู้ไทที่ยังคงรักษาวัฒนธรรมประเพณีของตนอย่างเองจริงจัง โดยมีความเชื่อว่า การทอผ้าทอหรือผ้าซิ่นผืนใหม่จะสวมใส่ได้ก็ต้องเป็นโอกาสสำคัญ พิธีกรรม ความเชื่อ เช่น งานบุญประเพณี งานแต่งงาน งานบวช ซึ่งสอดคล้องกับบรรจง จงสมชัย (2551, บทคัดย่อ) ได้กล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับลวดลายของผ้าพื้นเมือง ซึ่งความเชื่อเกี่ยวกับลวดลายบนผืนผ้าในทุกท้องถิ่น มักเกิดจากอิทธิพลความเชื่อในพุทธศาสนา เนื่องจากศาสนามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน ช่างทอจึงได้แรงบันดาลใจจากงานศิลปกรรมของอุโบสถ วิหาร มาดัดแปลงเป็นลวดลายบนผืนผ้า

2. การสร้างสรรค์ลวดลายผ้าย้อมครามด้วยเทคนิคการเขียนด้วยเทียน โดยใช้เทียนที่ละลายด้วยความร้อนจนเป็นของเหลว จากนั้นเขียนลวดลายเรขาคณิต แบบผสมระหว่างแบบเรขาคณิตกับแบบอิสระและแบบอิสระลงบนลำหมี่หรือเส้นฝ้ายเมื่อเทียนเย็นจะแข็งตัวทำให้โอบพื้นที่เส้นใยฝ้ายไว้ จากนั้นนำไปย้อมด้วยสีครามธรรมชาติ จนได้ความเข้มสีที่ต้องการ แล้วต้มละลายเทียนออก จะได้ลวดลายจากการหลุดออกของเทียน ซึ่งเป็นเทคนิคหนึ่งของการทำบาติก สอดคล้องกับผลการวิจัยของศุภมิตร สร้อยจิต (2562, บทคัดย่อ) ได้กล่าวถึง การทำผ้าบาติกด้วยสีครามโดยพบว่า ระดับค่าน้ำหนักของสีฟ้าอ่อนจนถึงน้ำเงินเข้ม และทดลองย้อมในสภาพที่ครามไม่ให้สี ผลที่ได้คือสีที่มีลักษณะเฉพาะสามารถนำมาใช้ในงานศิลปะได้ เมื่อนำเส้นใยฝ้ายไปทอเป็นผืน ผ้าที่ได้จะมีลวดลายที่โค้ง มน ซึ่งเป็นจุดเด่นของเทคนิคนี้ ส่วนผ้าที่สร้างลวดลายด้วยเทคนิคการมัดหมี่ไม่สามารถทำได้ เนื่องจากการใช้เชือกฟางมัดเส้นใยฝ้ายจะมัดเป็นกลุ่ม ๆ ตามยาว ทำให้ลวดลายเป็นรูปเรขาคณิตเท่านั้น การสร้างสรรค์ลวดลายผ้าด้วยเทคนิคการเขียนเทียนนี้ เป็นการประยุกต์มาจากเทคนิคการทำผ้าบาติก (โกศล พิณกุล, 2545, น. 11) บาติกย้อมเป็นบาติกที่ใช้เทคนิคในการเขียนลวดลายด้วยจันติ้งหรือพิมพ์ลายด้วยเทียน แล้วนำไปย้อมสีจากสีที่มีค่าอ่อนไปหาสีที่มีค่าเข้ม หรือย้อมจากสีที่มีค่าเข้มปิดเทียนไว้บริเวณกว้างแล้วจึงย้อมสีทับกัน โดยใช้สีที่มีค่าอ่อนลงจนถึงสีเหลือง ลักษณะผ้าบาติกย้อมสี สีและลวดลายมีความเข้มขัดกันทั้งสองด้าน

3. ผู้บริโภคส่วนใหญ่มีความพึงพอใจแบบที่ 3 ผลิตภัณฑ์ผ้าที่สร้างสรรค์ลวดลายแบบอิสระ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าผลิตภัณฑ์มีการสร้างสรรค์ลวดลายที่แปลกใหม่ ไม่เป็นรูปเรขาคณิตเหมือนผ้ามัดหมี่ทั่วไป มีขั้นตอนการผลิตที่สะดวก ง่ายและรวดเร็ว วัสดุที่ใช้มีความเหมาะสม มีความสวยงามน่าใช้ รูปแบบลวดลายที่ทันสมัย มีเอกลักษณ์ ตลอดจนสามารถใช้ประโยชน์ได้หลากหลาย ดูแลรักษาง่ายและปลอดภัยต่อสุขภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยของสุวดี ประดับ, เสาวลักษณ์ คงคาฉุยฉาย, และกฤตพร ชูเส้ง (2556, บทคัดย่อ) ที่ศึกษาเทคนิคการออกแบบลวดลายกับผลิตภัณฑ์ ความแปลกใหม่ของการสร้างสรรค์ลวดลายบนผลิตภัณฑ์ ความคิดสร้างสรรค์ลวดลาย ความเหมาะสมของสีกับผลิตภัณฑ์ รูปแบบของผลิตภัณฑ์ ความเหมาะสมของลวดลายกับรูปแบบผลิตภัณฑ์ ความสวยงามของผลิตภัณฑ์โดยรวม การสื่อความหมายทางสัญลักษณ์ของลวดลาย ความเหมาะสมของต้นแบบผลิตภัณฑ์

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. การเขียนเทียนลงบนลำหมี่จะต้องทำในขณะที่เป็นของเหลวที่ร้อน หากเทียนเย็นจะซึมเข้าไปโอบเส้นใยฝ้ายได้ไม่ดี

2. ลำหมี่หรือกลุ่มเส้นใยฝ้ายเส้นพุ่งควรมีขนาดที่เหมาะสมหากมีขนาดใหญ่ไป จะทำให้เทียนเหลวซึมเข้าไปไม่ทั่วถึง

บรรณานุกรม

โกศล พิณกุล. (2545). **เทคนิคการทำผ้าบาติก.** (พิมพ์ครั้งที่ 1) กรุงเทพมหานคร : ข้าวฟ่าง.

บรรจง จงสมชัย. (2551). **ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านความเชื่อในการผลิตผ้าผู้ไทยเชิงพาณิชย์ จังหวัดกาฬสินธุ์.** ระดับวิทยานิพนธ์ สาขาวัฒนธรรมศาสตร์ คณะศิลปกรรมศาสตร์และวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ประนอม เคียนทอง. (2551). **พลวัตและการปรับตัวของการสร้างเครือข่ายธุรกิจผ้าทอมือมัดหมี่ชุมชนไทยพวน จังหวัดลพบุรี.** ระดับวิทยานิพนธ์ สาขาวัฒนธรรมศาสตร์ คณะศิลปกรรมศาสตร์และวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ศุภมิตร สร้อยจิต. (2562). ผ้าบาติกสีคราม : มิติความงามวิถีปัตตานีสู่งานศิลปะ. **วารสารวิทยบริการมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.** 29 (2), น. 1-11.

สรัญญา ภักดีสุวรรณ. (2552). **การออกแบบลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ของจังหวัดมหาสารคามในบริบทวัฒนธรรมร่วมสมัย.** ระดับวิทยานิพนธ์. สาขาวิชาสื่อศิลปะและการออกแบบสื่อ คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุวดี ประดับ, เสาวลักษณ์ คงคาฉุยฉาย, และกฤตพร ชูเส้ง. (2556). **การพัฒนาผ้าบาติกเพื่อผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกสำหรับกลุ่มอาชีพสหกรณ์ศิลปประดิษฐ์ เกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี.** กรุงเทพมหานคร : คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.

สำนักงานจังหวัดสกลนคร. (2566). **แผนพัฒนาจังหวัดสกลนคร 5 ปี (พ.ศ.2566 – 2570) ฉบับทบทวน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566.** สกลนคร.

อำนาจ สุนาพรม, นะกะวี ด่านลาพล, และแสนสุรีย์ เชื้อวังคำ. (2566). **การสร้างสรรค์ลายผ้าย้อมครามด้วยเทคนิคเขียนเทียน.** สกลนคร : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

Cronbach, Lee J. (1970). **Essentials of Psychological Testing.** (3rded). New York : Harper.

Sunarya, Y.Y. (2016). **Identity of Indonesian Textile Craft: Classic to Modern Batik.** Faculty of Visual Art and Design Bandung Institute of Technology. INDONESIA.